

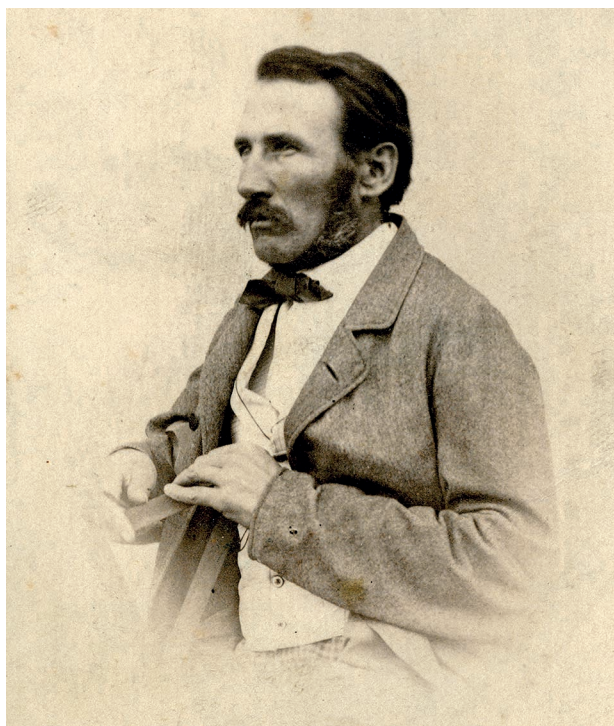
Rod Františka Schmoranze staršího ve světle dosavadního bádání

Ivo ŠULC

Chce-li si zájemce ověřit, nakolik je určité téma součástí společenského diskurzu, poskytne mu internetový vyhledávač jistou vstupní představu. Dotaz na Františka Schmoranze staršího a jeho rod nabídl mezi prvními výsledky šest velmi stručných osobních medailonů, jeden článek v otevřené encyklopedii Wikipedie,¹ dále pak odkaz na stránky Národního památkového ústavu, soukromý web slatinak.cz, diplomovou práci z Masarykovy univerzity Brno² a dva biografické články na webu České divadelní encyklopedie.³ S výjimkou diplomové práce jsou citovány zdroje s dílčími informacemi, zřídka je odkazováno na drobnou, leč první soubornou publikaci o rodu z roku 2002.⁴ Útržkovitost podkladů s sebou nese kromě jiného i faktografické chyby a nepřesnosti.

Tomuto stavu se ale nelze příliš divit. Schmoranzové, přes řadu osobností v několika po sobě jdoucích generacích, jsou stále spíše tématem pro specialisty z různých oborů a komplexnější pohled na tento rod přineslo až poslední dvacetiletí. Památkáři vedou v patrnosti Františka Schmoranze staršího (1814–1902) jako konzervátora a stavitele s diskutabilními zásahy především do církevních staveb. František mladší (1845–1892), často zaměňovaný se svým otcem, je pohříchu známý především zahraničním badatelům zabývajícím se orientálním stavitelstvím. Syn Gustav (1858–1930) byl divadelní režisér a proslul rekordní délkou působení ve funkci ředitele Národního divadla. Vnuč Zdeněk (1896–1942) spadá do kategorií „loutkář“, „žurnalista“ a „příslušník domácího protinacistického odboje“. A to je v kostce vše. Přitom v závěru 19. a na začátku 20. století byli Schmoranzové pojmem známým v poučené a kulturně založené české společnosti.⁵

Příčiny výše uvedeného lze spatřovat v několika oblastech. Za prvé se ke Schmoranzům zaměřeným na architekturu neváže celostátně a trvale známá stavba či dílo. Těžiště architektonického díla Františka staršího spočívá ve východních Čechách, František mladší proslul v zahraničí, Jan (1857–1899) převzal otcovu firmu ve Slatiňanech a projekty typu dostavby chrámu sv. Víta, rekonstrukce Karlštejna nebo stavby Národního muzea jim nebyly svěřeny, nebo jim unikly.⁶ Gustav a Zdeněk se kvůli svému tvůrčímu zaměření pro změnu nezařadili mezi „čítankové“ autory literárních a divadelních děl. Svou roli také sehrála předčasná

1

■ Poznámky

- 1 František Schmoranz starší [online], Wikipedie. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/František_Schmoranz_starší, vyhledáno 8. 11. 2020. – František Schmoranz mladší [online], Wikipedie. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/František_Schmoranz_mladší, vyhledáno 8. 11. 2020. – Gustav Schmoranz [online], Wikipedie. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Gustav_Schmoranz, vyhledáno 8. 11. 2020. – Jan Schmoranz [online], Wikipedie. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Schmoranz, vyhledáno 8. 11. 2020. – Josef Schmoranz [online], Wikipedie. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Schmoranz, vyhledáno 8. 11. 2020. – Zdeněk Schmoranz [online], Wikipedie. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zdeněk_Schmoranz, vyhledáno 8. 11. 2020. – Schmoranzova skupina tiskových tajemníků [online], Wikipedie. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Schmoranzova_skupina_tiskov%C3%BDch_tajemn%C3%ADk%C5%AF, vyhledáno 8. 11. 2020.
- 2 Roman Mikan, *Stavitel František Schmoranz starší* (diplomní práce), FF MU, Brno 2013. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/st38i/František_Schmoranz_2.pdf, vyhledáno 8. 11. 2020.
- 3 Alice Dubská, Schmoranz, Zdeněk (heslo), *Česká divadelní encyklopedie*. Dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Schmoranz_Zdeněk, vyhledáno 8. 11. 2020. –

Obr. 1. František Schmoranz st., fotografický portrét, nedatováno (asi 60. nebo 70. léta 19. století). SOKA Chrudim, fond Rodinný archiv Schmoranzů, nezpracovaná část.

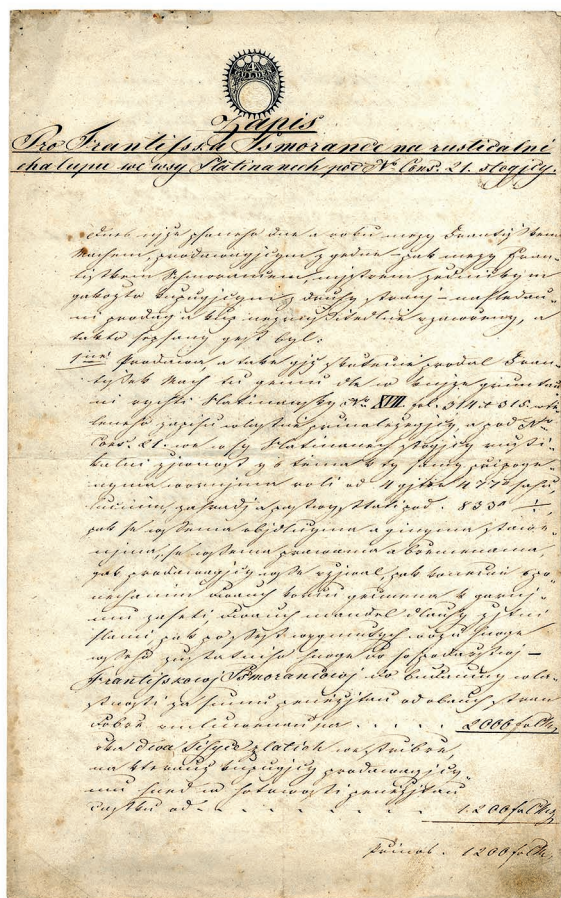
Eva Šormová, Schmoranz, Gustav (heslo), *Česká divadelní encyklopedie*. Dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Schmoranz_Gustav, vyhledáno 8. 11. 2020. – Robert Koblížek, Téma: Osobnosti Slatiňan, slatinak.cz, <https://www.slatinak.cz/>, vyhledáno 8. 11. 2020.

4 Ivo Šulc, *Rod Schmoranzů ze Slatiňan. Mozaika z dějin rodu*, Slatiňany 2002.

5 Jedním z odrazů této skutečnosti bylo například zařazení Františků, a to staršího i mladšího, do obrazové publikace *Národní album. Sběrka podobizen a životopisů českých lidí, prací a snahami vynikajících i zasloužilých*, Praha 1899.

6 Projekt Františka Schmoranze mladšího a Jana Machytky (1844–1877) skončil v soutěži na Národní muzeum na druhém místě. Do ztracena vyzněl i projekt rekonstrukce Vlašského dvora v Kutné Hoře.

2

3

4a

Obr. 2. Zápis o prodeji domu čp. 21 ve Slatiňanech Františku Schmoranzovi st., 4. listopadu 1842. SOkA Chrudim, fond Rodinný archiv Schmoranzů, nezpracovaná část.

Obr. 3. Fotografie rodu Schmoranzů pořizená zřejmě mezi 22. květnem 1896 a 2. lednem 1897. Soukromý archiv.

Obr. 4a. Pohled do výstavy o rodu Schmoranzů zahájené 17. září 2020 v Regionálním muzeu v Chrudimi. Fotoarchiv autora.

úmrtí (František mladší, Jan i Zdeněk) a bezdětnost (František mladší a Gustav), stejně jako absence souhrnných pamětí a rozpad rodinného archivu.

Avšak zcela zásadním faktorem, který Schmoranzovy a jejich životy i odkaz poznamenal, byl střet se dvěma totalitními režimy – nacistickým a komunistickým. Zdeněk Schmoranz byl nacisty popraven (nikoli jako jediný člen rodu) a po roce 1948 ho kvůli spojení s agrární stranou a předmnichovskou vládou historiografie vnímala jako někoho, kdo se ocitl na „špatné“ straně smýšlení a odboje. Schmoranzové byli po únoru 1948 nepříliš žádoucím tématem i z dalších důvodů. Příslušníci rodu náleželi ke kulturní elitě monarchie a první republiky a vnuk Josefa Schmoranze se zapojil do předlistopadového disentu. Propagace péče o církevní památky nebyla na pořadu dne a své mohla v jednotlivých případech sehrát i čistě osobní rovina (například za odstraněním busty

Gustava Schmoranze z veřejných prostor Národního divadla údajně stál spor se Zdeňkem Nejedlým).

Jaký je stav bádání o jednotlivých členech i o rodu jako celku dnes? Jak už bylo řečeno, po žádném Schmoranzovi nezůstaly zachovány komplexnější záznamy vzpomínek či paměti. První nám známé a poměrně stručné pokusy o syntézu dějin rodu představuje záznam v kronice Slatiňan, kterou vedl syn Františka staršího Josef (1858–1938), a články v Chrudimských novinách z července 1939.⁷ O propagaci rodu usilovala v rámci možností vnučka Růžena Horká (1883–1969), rozrody a medailony členů rodu zpracovával syn Zdeňka Schmoranze Vladimír (1927–2013) a blíže neznámý Gunther

■ Poznámky

⁷ Slatiňany a rod Schmoranzův, *Chrudimské noviny* 2, 1939, č. 29, 22. 7.

4b

Obr. 4b. Pohled do výstavy o rodu Schmoranzů zahájené 17. září 2020 v Regionálním muzeu v Chrudimi. Fotoarchiv autora.

Swoboda (narozen v roce 1917 ve Vídni), pocházející z větve Josefa Schmoranze, bratra Františka staršího.⁸ V období 1948–1989 lze hovořit pouze o dílčích zmínkách, například v Tomanově *Novém slovníku československých výtvarných umělců* a *Malé československé encyklopedii*.

Počátek reálného odborného zájmu o dějiny významného, leč polozapomenutého rodu spadá do přelomu 20. a 21. století. První vlaštovku představovala pražská výstava Vysoké školy uměleckoprůmyslové v roce 2001 o Františku Schmoranzovi mladším, jejíž katalog připravil Milan Němeček.⁹ Symbolickým přelomem se pak stala výstava pořádaná ve Slatiňanech v roce 2002 u příležitosti 100. výročí úmrtí Františka Schmoranze staršího. Na jednom místě se podařilo soustředit dokumenty a artefakty k dějinám rodu a řada jeho žijících příslušníků se zde po velmi dlouhé době nebo vůbec poprvé osobně setkala. Symbolický význam akce podtrhoval i fakt, že výstava se konala v budově městské radnice, kterou původně jako obytný dům pro svou rodinu postavil Jan Schmoranz. Ve spolupráci města Slatiňany a Státního okresního archivu Chrudim byla zároveň vydána publikace *Rod Schmoranzů ze Slatiňan. Mozaika z dějin rodu*.¹⁰ Je rozsahem nevelká, ale opírá se o dlouhodobější průzkum archiválií, rodinných dokumentů a vzpomínek pamětníků. Jistě nelze přeceňovat vliv akce regionálního významu, nicméně od té doby se datuje vzrůs-

tající zájem domácích a zahraničních badatelů o jednotlivé osobnosti i celý rod a také řada hmatatelných připomínek v podobě pamětních desek a bust. V roce 2005 dokonce vznikl dokumentární film v rámci cyklu České televize *Potomci slavných* (režie Václav Filip).

Od roku 2002 se podařilo objevit a nashromáždit množství nových skutečností, upřesnění a doplnění, a tak začal zřetelně chybět komplexní výstup, který by umožnil představit schmoranzovské dílo a osudy v mnohem větší šíři. Hlavním hybatelem dění byl chrudimský okresní archiv, který uchovává největší soubor archiválií k rodu Schmoranzů a je častým cílem badatelských dotazů. „Šťastná hodina“ přišla s velkorysým projektem Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky *Výzkum středověkého sochařství a malířství Pardubického kraje. Osobnost architekta Františka Schmoranze st. a regotizace staveb a jejich vnitřního vybavení v rámci regionu*.¹¹ Na jeho realizaci se vedle Ústavu dějin umění podílel Pardubický kraj a řada dalších institucí a jednotlivců. V roce 2020 se tak mohla uskutečnit výstava v Regionálním muzeu v Chrudimi a nakladatelství Artefactum vydalo obsáhlou publikaci *František Schmoranz st. a rod Schmoranzů ze Slatiňan*.¹² Byť má několik set stran, rozsáhlý poznámkový aparát a seznam pramenů a literatury, v mnoha ohledech naznačuje další možné směry bádání a jistě není posledním příspěvkem na dané téma. Snad se to časem projeví i na výsledcích dotazů do internetových vyhledávačů, a tedy především na obecném povědomí o přínosu jednotlivých členů tohoto rodu.

Mgr. IVO ŠULC
reditel.soa@ahapa.cz
Státní oblastní archiv v Zámruku

■ Poznámky

⁸ Intenzivně a soustavně se rozrodem zabývá člen rodu ze šesté generace po Františkovi starším, Vít Pokorný.

⁹ Milan Němeček, *František Schmoranz*. 19. 11. 1845 – 11. 1. 1892, [Praha] 2001.

¹⁰ Viz Šulc (pozn. 4).

¹¹ *Výzkum středověkého sochařství a malířství Pardubického kraje. Osobnost architekta Františka Schmoranze st. a regotizace staveb a jejich vnitřního vybavení v rámci regionu*, Program Regionální spolupráce krajů a ústavů AV ČR (ve spolupráci s Regionálním muzeem v Chrudimi), id. č. projektu: R300331701.

¹² Ivo Šulc – Jan Uhlík – Kristina Uhlíková (edd.), *František Schmoranz st. a rod Schmoranzů ze Slatiňan*, Praha 2020.